

**Злочини проти жінок під час
війни. Злочини проти жінок
під час війни**

КУПИТИ

Чому скоюються злочини проти жінок під час війни? Що відбувається під час тривалих бойових дій, коли в суспільстві порушується демографічний баланс, а мільйони жінок і чоловіків стають самотніми? Багато чого траплялося на окупованих територіях і фронтах Другої світової війни: п'яний розгул і безладні статеві зв'язки, солдатські борделі, масові вбивства і групові зґвалтування. Після 1945 року деякий час здавалося, що людство здобуло жорстокий урок і подібні злочини більше ніколи не повторяться. Але настав рік 2022, найтрагічніший в післявоєнній європейській історії. Онуки тих, хто наприкінці Другої світової мародерствував, убивав і ґвалтував у Берліні, Будапешті, Відні та Кенігсберзі почали чинити те саме у Бучі, Маріуполі, Херсоні та інших українських містах.

Чому це сталося? Історія нічому не вчить народи, якщо безкарними залишаються злочини минулого. І злочини проти людяності, скоєні путінською Росією в Україні, ще один доказ тому. Саме цьому присвячена книжка американо-українського письменника й публіциста Рафаеля Гругмана.

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ

Рафаель
Гругман

ПІД ЧАС
ВІЙНИ

THE WAR
CRIMES
AGAINST
WOMEN

ВИДАВНИЧИЙ ДІМ
ФАБУЛА
#PRO

*Улюбленим тітонькам, військовим лікарям
Ганні та Євгенії Рівіліс присвячується*

Передмова

Про Другу світову війну сказано й написано надзвичайно багато. Окрім воєнних істориків протягом минулих десятиліть ділилися власними спогадами безпосередні учасники бойових дій — солдати, генерали і маршали, що опинилися по різні боки лінії фронту, політики і звичайні цивільні люди, чиї долі були скалічені окупацією чи перебуванням у концентраційних таборах. Війна завершилася вісімдесят років тому, тож персони, кривно зацікавлені у приховуванні тих чи інших таємниць, здебільшого залишили цей світ, а країни-переможниці частково відкрили доступ до своїх секретних архівів. Дослідники отримали можливість наново осмислити перебіг подій, що забрали понад шістьдесят мільйонів людських життів, і, здавалося, ними сказано вже все. Однак, незважаючи на величезну кількість інформації, багато таємниць залишаються нерозкритими — і досі існують чутливі теми, найменший дотик до яких викликає запеклі суперечки.

До так званих «білих плям» в історії Другої світової зазвичай зараховують стенограми перемовин Молотова, Сталіна, Ріббентропа і Гітлера, таємницю зникнення нацистського золота, засекречені архіви Комінтерну, протоколи допитів Рауля Валленберга, справжні масштаби руйнувань у європейській частині колишнього СРСР, спричинених не німецькими загарбниками, а за наказом верховного головнокомандувача Червоної армії (а це не тільки заводи та електростанції, а й міста і селища), а головне — справжню роль Радянського Союзу в розв'язуванні Другої світової війни та співробітництво Сталіна з Гітлером на її початкових етапах.

У 1987 році у західноберлінській в'язниці Шпандау вкоротив собі віку (або був знищений — існує і така версія) Рудольф Гесс, перший заступник Гітлера на чолі Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (НСРП). Сталося це напередодні передачі охорони міжнародної в'язниці для нацистських злочинців Радянському Союзу, коли західні розвідки отримали інформацію про те, що Михайло Горбачов нібито має намір помилувати «в'язня століття». Саме Гесс у травні 1941-го, за шість тижнів до початку німецького наступу на Радянський Союз, дістався літаком до Англії, відрекомендувавшись особистим посланцем фюрера. Ще 2017 року уряд Англії обіцяв розсекретити стенограми його допитів, але це так і не було зроблено. Вочевидь, у них містилася дуже чутлива інформація. Цілком слушно припустити, що Гесс проінформував Вінстона Черчилля про плани Гітлера напасти на Радянський Союз і запропонував йому мир в обмін на об'єднання зусиль у спільному «хрестовому поході» проти більшовизму, а майбутній союзник Сталіна, побачивши можливість чужими руками розчавити ненависний йому режим, приховав цю пропозицію від Москви.

Хай там як, але згадані протоколи досі не оприлюднені. І хоча сам Черчилль слушно підкреслював: «Вивчайте історію! Саме в історії заховані таємниці політичної прозорливості»,— минуле нікого нічого не навчить, допоки архіви залишаються недоступними та існують заборонені питання і теми.

Однією з таких тем, і чи не найбільш табуйованою, залишаються факти морального розкладання Червоної армії на території Німеччини. Ані політруки, котрі відповідали за морально-політичний стан війська, ані особливі відділи, що мали стукачів у кожному підрозділі, ані «Смерш» і війська НКВС не змогли втримати переможні радянські війська від перетворення на збіговисько мародерів і гвалтівників. Незначний прошарок інтелігенції, пригнічений і шокований п'яним розгулом озброєного натовпу, який вперше побачив цивілізовані європейські міста і села, не був у змозі цьому протистояти. Але чи відбувалося «покарання Німеччини» за наказом Сталіна і згодом було за його ж наказом жорстко придушене, чи ця хвиля насильства була породжена стихійною жагою помсти?

У другій половині ХХ століття широко публікувалися мемуари ветеранів Другої світової, із яких видавці та цензура ретельно видаляли все, що йшло врозріз із панівною ідеологією і могло зашкодити міфу про радянського солдата як про напівбожество, позбавлене людських недоліків і вад. У цих спогадах ніхто не труївся спиртовмісними рідинами і не вмирав у конвульсіях, не мародерствував, не гвалтував дітей та старих. Армію всіляко ідеалізували. Лише в новому тисячолітті ветерани, які сягнули дев'яностолітнього віку, наважилися згадати не лише про героїзм «визволителів».

В антиутопіях та фантастичних бойовиках, що набули популярності із розвитком новітніх технологій, роботи, позбавлені людських почуттів, борються з роботами чи іншими електронними монстрами — так само холодними та байдужими. У реальності, геть не схожій на світи, створені кіно та літературою, чоловіки воюють із чоловіками. І якщо в суспільстві порушується демографічний баланс, і чоловіки проти волі на тривалий час позбавлені жіночого товариства, то там, де офіцери і політичне керівництво заохочують насильство, скоюються масштабні воєнні злочини.

Книжка, яку ви тримаєте в руках,— погляд на війни в незвичному ракурсі. У ній ідеться про те, що досі сором'язливо замовчувалося і замовчується, хоча за сучасним міжнародним законодавством подібні речі вважаються злочинами проти людства.

Тема злочинств на сексуальному ґрунті під час воєнних конфліктів насправді стара як наш світ. Бо сам стан війни сприяє вивільненню звірячих інстинктів, що сформувалися ще за сивої давнини, за часів первісних воєн, коли переможці навертали жінок переможених у сексуальне рабство, а самі перетворювалися на мисливців за «живим товаром». І що тривалішою виявлялася війна, то менше зберігалось людського в її учасниках.

Про воєнні злочини «загарбників», «чужинців» охоче розводилася радянська та російська пропаганда. Однак навколо таких самих злочинів Червоної армії радянською цензурою (а сьогодні — так званою «російською суспільною думкою») була зведена непорушна

стіна мовчання. Армія зображувалася взірцем моральності та непогрішимості. Ніби не існувало згвалтувань цивільних співвітчизниць, жінок-військовослужбовиць, переміщених осіб і в'язнів нацистських концтаборів. Водночас німецькі жінки називали відомий «Монумент воїну-визволителю» у Берліні «Могилою невідомого гвалтівника».

Змова мовчання тривала понад шістдесят років, однак і досі тривають намагання підмінити правду напівбрехнею. Письменник та історик А. Васильченко у книжці «Сексуальний міф Третього рейху» (М., 2008), докладно описавши злочини нацистів і визнавши, що «бійці Червоної армії неодноразово вчиняли ексцеси на окупованій німецькій території», додає, що вони були лише реакцією «у відповідь на звірства, вчинені нацистами». І далі: «У численних публікаціях у жовтій пресі в нападі національного мазохізму, помноженому на бузувірську гордість, констатується, що в радянській зоні окупації згвалтувань було чи не на порядок більше, ніж у союзників. Непробачне ставлення до власної історії. Ніхто не заперечує ексцесів, спричинених війною. Але це ще не привід для знуцань із нашого минулого».

Така ось логіка. Спроба оприлюднити правду ототожнюється зі знуцанням над минулим. Але варто авторові визнати, що побоювання німців стосовно радянської окупації «багато у чому виправдалися», він знаходить цьому пояснення — мовляв, то була «справедлива відплата за зарозумілість Третього рейху, за воєнне божевілля Гітлера».

Але чим виправдати насильство над співвітчизницями? Перш ніж Червона армія увійшла до Німеччини, де нарешті змогла відверто задовольняти хіть, протягом усіх воєнних років військові регулярно примушували до сексу жінок-військовослужбовиць, яких було чимало в її лавах — до десяти відсотків особового складу. «Своїх» жінок, якщо вони добровільно не погоджувалися на секс, гвалтували нишком, використовуючи в одних випадках силу, в інших — моральний примус або командирську владу. Зламани долі і беззаконня завжди знаходили вагоме виправдання: «війна спише все».

Багато чого відбувалося в окупації і на фронтах — Західному, Східному й Тихоокеанському: п'яний розгул і безладні статеві зв'язки, солдатські борделі й масові зґвалтування, скоєні арміями країн гітлерівської та антигітлерівської коаліцій, жахливі злочини на сексуальному ґрунті і жорстокі знущання над безпорадними жертвами. Сьогодні вже неможливо приховувати ці факти.

У найкровопролитнішій бійні в історії людства змішалось все — ріки крові, мільйони смертей, неприборкана хіть, садизм, уседозволеність і відчуття безконтрольної влади над чужим життям. Усе це нині кваліфікується як злочини проти людства — не менш тяжкі, ніж масові вбивства цивільних громадян.

Але те, що сталося в наші дні, не могло наснитися навіть у кошмарі. У ХХІ столітті маніяк, котрий страждає на параною, знову дорвався до влади, й Україною, у самому серці Європи, знову прокотилася хвиля масових воєнних злочинів проти мирного населення — жінок, дітей і літніх людей. Ніби повернулися трагічні часи Другої світової війни, і внуки тих, хто 1945 року мародерствував, убивав і ґвалтував у Берліні, Будапешті, Відні та Празі, 2022 року у складі російських окупаційних військ чинили такі самі підлі злочини у Бучі, Ірпені, Маріуполі, Херсоні та безлічі інших українських сіл та містечок.

Але зараз не 1945 рік. Третього березня 2023 року в Міжнародному кримінальному суді в Гаазі була відкрита справа щодо воєнних злочинів в Україні. Саме цей суд ще 2001 року визнав масові воєнні зґвалтування злочином проти людства. Точкою відліку цих злодіянь був обраний 2014 рік — і це, безумовно, справедливо. Бо історія нічому не вчить народи, якщо злочини, вчинені їх представниками, лишаються безкарними, коли злочинці не отримують належного вироку як із боку судових органів, так і з боку міжнародної спільноти, не усвідомлюють власної ницості і не відчують щирого розкаяння.

Злочини проти людства, вчинені російською армією в Україні під час повномасштабного вторгнення на її територію, — черговий доказ цієї істини.

ЧАСТИНА ПЕРША

Червона армія. «Свої» проти «своїх»

Коротке слово «війна»

Життя триває і за воєнних часів. Не можна заборонити почуття, що спалахують раптово в найнесподіваніших місцях і, здавалося б, у геть невідповідний час.

Незважаючи на тяжкість окопного життя, траплялися на фронті щирі почуття, народжувалися зворушливі історії кохання, що нерідко завершувалися трагічно, проте чимало пар повернулися з війни подружжями і до глибокої старості зберегли ніжні стосунки. Сім'ї, створені на фронті, у цивільному житті не руйнувалися: цих чоловіків та жінок зводили випадкові обставини і назавжди об'єднували фронтові будні, сповнені повсякденного ризику, коли кожен день під вогнем міг стати останнім у житті.

Але частіше ці зв'язки виявлялися нетривалими, інколи навіть ододенними, бо на залицяння чи романтичні побачення часу не було: у перші роки війни за тиждень на передовій дивізія перетворювалася на батальйон або навіть роту. Водночас «окопне кохання» за таких умов видавалося більш бажаним, ніж сімейні стосунки, створені за інших, мирних часів.

«Тилові дружини» про це здогадувалися і в той час, коли в тилу на трьох жінок припадав один чоловік, бувало, шукали інші варіанти подальшого життя, ніби захищаючи себе від майбутніх «похоронок» або прощальних листів із фронту: «Пробач, люба, але ж — війна...».

Втім, подібні листи летіли й у зворотний бік. Не варто суворо судити цих людей, адже і в мирному житті тривала розлука часто-густо позначається на сімейних стосунках.

Під гуркіт артилерійської канонади впали традиційні моральні підвалини — звісно, якщо вони ще існували в «новому - соціалістичному суспільстві». Війна залишила по собі зруйновані сім'ї та цілі села, де не було жодного чоловіка, і овдовілі «солдатки» мріяли про будь-якого супутника життя, хай би він був навіть інвалідом.

Мимоволі пригадуються спогади, чверть століття тому опубліковані в одній із нью-йоркських російськомовних газет. У повоєнні роки їх автор працював лектором товариства «Знання» і в осінньо-зимовий період роз'їжджав із лекціями по селах. Радіо та електрика були далеко не у всіх селах, і поява лектора з міста вважалася неабиякою подією. Цим користалися голови колгоспів. Для заохочення на «трудовому фронті» солдатських вдів і самотніх жінок він формував чергу на нічліг, підселяв лектора до перших у черзі й давав указівку бухгалтерії виписати господині горілку, продукти і дрова, щоби протопити лазню. Кохання у повоєнних селах розподілялося по заслугах: солдатських вдів нагороджували заїжджими чоловіками...

Схожу історію про сільську жінку, яка заради хоч подоби сімейного життя дала притулок безногому та безрукому інваліду, розповів Микола Нікулін — у роки війни він був сержантом-артилеристом. Ось як він відтворив розмову двох поранених у прифронтовому шпиталі:

«А ось послухайте, що мені з дому пишуть. Сусіда мого, Прошку, красеня-хлопця, коса сажень у плечах, погнали на війну на самому початку. І в першому ж бою його поранило, та так, що у шпиталі ампутували обидві руки до плечей і ноги вцент. Залишився «самоварчик». І згинув би він незабаром... якби не Мар'я — молода вдова з нашого села. Бабським своїм розумом зрозуміла, що війні бути довгою, мужиків не залишиться, і кувати їй до кінця днів своїх. Зрозуміла — і взяла Прошку зі шпиталю. Привезла додому, вбила залізний костиль у стіну і повісила туди мішок із Прошкою. От і висить він там ситий, умитий, причесаний, навіть поголений. А Марія його погуляти виносить, а як вечір, виймає з мішка і кладе собі в ліжко. І все в них на лад. Уже один шибеник булькає у колисці, а другий у проєкті. І колгосп Машці допомагає, дає їй сякі-такі послаблення: то ж не жарт, такий інвалід у домі, з орденом на мішку... Марія сяє, задоволена. Чоловік завжди при ній — до іншої не піде, не зап'є. А на свята вона йому сама пляшку для підняття настрою виставляє. Й ожив, кажуть, Прошка, висить на своєму гаку, пісні співає та посвистує...» [1].

Але, крім жорстоких моральних і фізичних випробувань, що випали жінкам у тилу і на фронті, їм довелося пройти крізь численні приниження, образи та наруги.

Жінки, які добровільно пішли на фронт, наприкінці війни становили до десяти відсотків особового складу Червоної армії. Деякі немудрі дівчата навіть завищували собі вік, аби якнайшвидше потрапити на передову. Спершу багатьом із них здавалося, що ворог буде блискавично розгромлений, і війна вестиметься на чужій території. Пізніше одна з них згадувала: «Найбільше я боялася, що все закінчиться без моєї участі, що я не встигну потрапити на фронт». Важко порівняти із чимось подвиг цих снайперок, розвідниць, медсестер, санітарок, листонош, прачок і кухарок.

Письменниця Світлана Алексієвич [2], лауреатка Нобелівської премії з літератури (2015), збрала, а коли розтиснулися лабети цензури, опублікувала непідробні спогади жінок-військовослужбовиць. Ці історії про життя в умовах війни, окопний побут, інтимні відчуття і «кохання» Алексієвич збирала протягом семи років — починаючи з 1978 року, коли ще були живі численні жінки, котрі пройшли війну. Ті самі фронтовички, яких звеличувала офіційна пропаганда та кон'юнктурна література, а за очі після війни називали «офіцерськими підстілками».

Лише через десять років документальна книжка «У війни не жіноче обличчя» побачила світ, і перед читачами постала геть інша війна, яку ретельно приховували від повоєнного покоління, вихованого на міфах та легендах. Але навіть ця спроба розповісти правду багато що замовчувала — почасти з вини самих жінок, які не наважувалися торкатися старих травм, а почасти завдяки тиску ідеологічно заангажованих ветеранських організацій, тісно пов'язаних зі структурами влади.

Утім, правда не буває частковою — тоді це неправда, а стосовно нащадків — очевидна фальсифікація історії, хоч би якими спонуканнями та добродісними мотивами вона була викликана.

Так, про сексуальні злочини, тобто зґвалтування «своїми» «своїх», писати складно. Статистичні дані про справи, що розглядалися в той час військовими судами, не опубліковані, а жертви знущань навіть через десятиліття боялися або не бажали відверто говорити про пережите. Розповіді очевидців та нечисленні публікації, що з'явилися після розпаду СРСР, ніхто не спростовував — від них просто відмахнулися, а захисники радянського минулого обмежилися звичною риторикою: мовляв, не варто через поодинокі факти зводити наклеп на доблесну Червону армію.

Але історії жіночих поневірянь неможливо сприймати байдуже. Бо за кожною з них стоять чоловіки.

Для великої війни Червоній армії потрібні жінки

Для Німеччини, як і для Радянського Союзу, Друга світова війна почалася першого вересня 1939 року. У день нападу Гітлера на Польщу, в СРСР був опублікований закон «Про загальний військовий обов'язок». Тринадцята стаття цього закону надавала право народним комісаріатам оборони та ВМФ приймати жінок на службу до армії і флоту та залучати їх до навчальних зборів.

Через два з половиною тижні (17 вересня), відповідно до секретного протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, Радянський Союз ввів війська у східні райони Польщі.

Розплата за цей зговір настала за два роки — 22 червня 1941 року.

Із перших днів гітлерівського нападу на Радянський Союз жінки розпочали добровільно вступати до лав Червоної армії. Цьому сприяло рішення Державного комітету оборони (ДКО) від 30 червня 1941 року, прийняте, ясна річ, «на прохання трудящих» та «з огляду на прагнення радянських жінок брати безпосередню участь у збройній боротьбі проти фашизму». Згідно із цим рішенням жінок дозволялося мобілізувати для несення служби у військах ППО, зв'язку, внутрішньої охорони та на транспорті. Жінок непризовного віку направляли на риття окопів та будівництво оборонних споруд.

Через вісім місяців (25 березня 1942 року) з'явився наказ ДКО про масову мобілізацію жінок у всі роди військ. У травні була опублікована постанова про мобілізацію 25 тисяч жінок до військово--морського флоту. Були створені жіночі військові формування — зокрема, винищувальний і бомбардувальний авіаполки та полк нічних бомбардувальників. У листопаді розпочалося формування добровольчої жіночої стрілецької бригади чисельністю сім тисяч багнетів. Рязанське піхотне училище лише 1943 року підготувало 1388 жінок — командирів стрілецьких підрозділів [3]. 177 тисяч жінок

служило у військах ППО, 42 тисячі — у військах зв'язку, медпрацівниць налічувалося понад 41 тисячу, 21 тисяча несли службу на флоті, а всього, за даними міністерства оборони, у Червоній армії служили 490 тисяч жінок [4].

Але навіщо ДКО вдався до масового призову жінок до армії, коли населення СРСР на той час значно перевищувало чисельність населення Німеччини? Існують різні версії — аж до тієї, що радянських жінок закликали до армії заради її сексуального задоволення. Існували ж у вермахті пересувні борделі для вояків. Насправді така мета не ставилася, хоча неможливо виключити, що вона також мала на увазі. Важливішим було те, що, незважаючи на величезну чисельну перевагу майже на кожній ділянці фронту, завдяки величезним утратам і бездарному командуванню Червоній армії постійно бракувало солдатів.

Дівчата, які добровільно йшли на фронт, не могли уявити, що на них чекало в армії. Ось кілька рядків зі спогадів студентки історичного факультету університету, яка записалася на курси армійських медичних сестер. Наприкінці навчання один із університетських викладачів — літній професор, провів зі своїми студентками роз'яснювальну бесіду:

«Я хочу вам сказати, що головним завданням, котре ви покликані виконувати на фронті, будуть не перев'язки і не екстрена допомога на полі бою. Ваше завдання — піднімати настрій воїнів... Кажучи відверто — обслуговувати армію як жінки. Йдеться про статеве спілкування, без якого чоловікам буває вкрай важко. Тому ви повинні зрозуміти: для солдатів та офіцерів, які відірвані від своїх сімей, ви будете єдиними жінками... Тож перед тим, як потрапити до лав армії, добре подумайте».

Авторка спогадів далі додає:

«Ми його вислухали, але [...] не повірили цьому професору. Тому що в нас ніколи і ніде не обговорювалася проблема, яку ми тепер називаємо проблемою сексу. Однак зараз я думаю, що цей чоловік багато у чому мав рацію...» [5].

Нестатутні відносини у Червоній армії

Уперше мені стало відомо про нестатутні відносини у Червоній армії в середині 1970-х років із розповідей моєї тітки Ганни Рівіліс, яка після закінчення 1943 року Алма-Атинського медичного інституту разом з усім випуском була відправлена на фронт.

Молоденька лейтенант медичної служби, красуня і співачка, сподобалася начальникові прифронтового шпиталю, і хоча він їй у батьки годився, полковник почав упадати за нею, наполегливо схиляючи до надання сексуальних послуг. Фронтний роман не - витанцювався, і тоді полковник вирішив скористатися командирською владою. Якимсь після полудня він наказав їй безапеляційним тоном: «Сьогодні об одинадцятій вечора чекаю на тебе в моїй кімнаті».

— Ніколи того не буде! — твердо відповіла Ганна.

Полковник розлютився.

— Негайно марш на передову! — Він назвав номер підрозділу.— Наказую провести перевірку за формою двадцять і завтра опівдні доповісти мені про виконання!

Форма двадцять — кодова назва перевірки на педикульоз, під час якої роздягнені догола бійці шикуються для огляду волосистої поверхні тіла. Жодного разу офіцерів медслужби, тим паче хірургів, не посилали на подібне завдання (для цього існував молодший медперсонал — санінструктори, які наявні в кожній роті). Ганні належало вирушити на передову негайно, без супроводу, у темряві, не отримавши чітких роз'яснень, де розташовані окопи потрібного підрозділу, а де — ворожі.

Віддаючи цей наказ, полковник зухвало посміхався, спостерігаючи за реакцією підлеглої. Хто-хто, а він добре знав, чим загрожує

самотній дівчині нічний похід до лінії фронту.

— Не гайте жодної хвилини! — повторив цей садист, сподіваючись, що загроза потрапити в полон спрацює, дівчина злякається і поступиться.

Відмовитися виконувати наказ, навіть якщо він знущальний і принизливий, Ганна не могла. У діючій армії накази не обговорюються, за невиконання — трибунал, тому вона відповіла так, як належало за статутом: «Єсть!»

Коли, втомлена і змерзла, вона потрапила на передній край, була вже глибока ніч. Боець-вартовий провів її в бліндаж командира роти — молодого симпатичного лейтенанта, її ровесника. Він напоїв Ганну чаєм, а коли вона зігрілася і трохи розслабилася — дала взнаки нервова напруга, — спробував її роздягнути. Дівчина почала пручатися. Лейтенант уже встиг «заправитися» алкоголем, хіть затьмарила йому розум, і він закричав: Якщо так — геть звідси! У моїй роті тобі робити нічого!

— Але ж зараз ніч, я піду вранці, — благально промовила Ганнуса.

— Немає різниці! Якщо ти мені відмовляєш — то йди!

— Як вам не соромно? Ви ж радянський офіцер... А якби на моєму місці опинилася ваша мати чи сестра? — спитала вона, відчувши, що лейтенант знітився і почав дослухатися до її слів. — Добре, я піду, але якщо потраплю в полон, то хоч знатиму, що з мене поглумився фашист, а не радянський офіцер...

Це спрацювало. Лейтенант, трохи протверезівши, мовив:

— Вибач, сестро! Вибач заради бога! Я тебе не скривджу. Зараз сам піду, а ти відпочивай.

Наступного дня Ганна повернулася до шпиталю. А згодом поскаржилася одному пораненому політруку, який і раніше надавав їй знаки уваги, на домагання начальника шпиталю, і розповіла, як на

передовій дивом уникла згвалтування. Натомість той політрук запропонував їй вийти за нього заміж.

Про кохання вона навіть не згадувала — шок, отриманий попередньої ночі, змусив її прийняти пропозицію. Заміжжя позбавило молоду жінку примусу до сексу — дружина політпрацівника мала надійний «дах».

Мені здавалося, що історія Ганни Рівіліс — поодинокий випадок, що не спростовує романтичних легенд, створених радянськими кіно та літературою, котрими, захоплюючись людяністю «переможців», живилося повоєнне покоління. Але наприкінці брежнєвської епохи я познайомився з Галиною Москаленко, яка у сорок першому була випускницею одеської школи № 117.

Доля Галини виглядала типовою для дівчат її покоління.

У 1942 році, опинившись в евакуації в Астрахані, вісімнадцятирічна Галя добровільно пішла на фронт, залишивши матері прощальну записку. Після закінчення артилерійських курсів її направили до жіночої зенітної батареї військ ПВО, що боронила небо Північного Кавказу. Вчорашні школярки тягали снаряди, вчилися за лічені - секунди перехоплювати ціль, наводити зенітну гармату, рити окопи і будувати бліндажі. Дівчата зрізали коси, вдягли пошиту не за розміром чоловічу воєнну форму — бо тільки в кіно вона виглядала ладною і підігнаною, і, забувши про жіночу природу (у багатьох із них на війні навіть припинялися місячні), нарівні із чоловіками несли тяготи окопного життя.

Командиром батареї був сорокарічний офіцер. Двадцятирічних рядових, які не бажали ділити з ним ліжко, він змушував у дні, вільні від бойових дій, із ранку до вечора копати і закопувати той само окоп. Інших змушував вечорами прати його білизну, готувати їжу, стелити постіль. Не виконувати протиправні накази дівчата не могли, бо пам'ятали про присягу і знали: наказ командира — закон для підлеглого. У разі непокори — швидкий військовий трибунал.

Охлянувши від марних земляних робіт, будь-яка дівчина мимоволі починала дивитися у бік тих подруг, які користувалися поблажками і привілеями — бо погоджувалися зігрівати власним тілом командирське ліжко. І поступово розуміла: якщо й далі опиратиметься, то весь наступний день знову доведеться з ранку до вечора перекидати вогку глину. То, може, простіше надати командирові оту десятихвилинну послугу, про яку ніхто ніколи не дізнається, і позбавитися тупої, виснажливої праці?

Командир батареї, який уявив себе турецьким султаном, а дівчат-зенітниць — наложницями із власного гарему, діяв просто, але ефективно: аби здолати опір гордячок і примусити їх до сексу, він ламав їхню волю до опору непосильними фізичними навантаженнями...

Після одного з ворожих нальотів Галя отримала осколкове поранення і потрапила до прифронтового шпиталю. За поранення вона мала отримати нагороду, і після виписки зі шпиталю її викликали до штабу дивізії для вручення нагороди. Вручаючи дівчині медаль, комдив спитав, чи є в неї якісь побажання, а вона у відповідь наважилася попросити перевести її в іншу частину.

— Чому? — здивувався генерал.

— Чи можу я поскаржитися на командира батареї? — спитала Галя.

— Звичайно.

Генерал мовчки вислухав її розповідь, а потім спитав:

— Чому ви одразу не доповіли про це? Чому досі ніхто не скаржився?

— Хіба статут дозволяє скаржитися через голову командира? — відповіла дівчина.

— Ідіть,— проказав комдив.— Я розберуся...

Він дотримав слова — командира батареї в лічені дні перевели в штрафбат.

Майже аналогічну історію 2009 року опублікував журналіст Арон Шнеєр у тижневику «Київський ТелеграфЪ». Розповіла її Зінаїда Сердюкова, за воєнних часів — старшина розвідувальної роти 6-го гвардійського кавалерійського корпусу.

«Була зима, наш взвод квартирував у сільській хаті, там і мені відгородили закуток. Надвечір мене викликав командир полку. Іноді він сам ставив завдання щодо дій у тилу противника. Але цього разу він був нетверезий, стіл із залишками вечері стояв неприбраний. Не кажучи ані слова, полковник кинувся до мене, намагаючись роздягнути. Я вміла битися, я ж, зрештою, розвідниця. Тоді він покликав ординарця і наказав тримати мене. Вони вдвох почали здирати з мене одяг. На мої крики влетіла господиня хати, в якій квартирували старші офіцери, і тільки це мене врятувало. Я побігла селом, напівроздягнена, наче божевільна. Чомусь вирішила, що знайду захист у командира корпусу генерала Шарабурка — він мене завжди по-батьківському називав “дочкою”. Ад’ютант не пускав мене, але я вдерлася до генерала, побита, розпатлана. Безладно розповіла, що полковник М. намагався з’валтувати мене. Генерал заспокоїв мене, сказавши, що я більше цього М. не побачу. За місяць командир моєї роти повідомив, що полковник загинув, перебуваючи у складі штрафного батальйону».

У тому ж дописі вміщена розповідь санінструктора Волкова про те, як чинили з дівчатами, які відмовлялися задовольняти офіцерський корпус.

«Коли до армії прибувала група дівчат, то по них відразу приїжджали “купці”: спершу наймолодших і найкрасивіших забирав штаб армії, потім штаби рангом нижче», — згадував Волков. Якось восени 1943 року до його роти вночі прибула дівчина-санінструктор. А в роті за штатом, як відомо, мав бути лише один санінструктор. Виявилося, що до дівчини скрізь чіплялися, а оскільки вона нікому не поступалася, її переводили все нижче й нижче: зі штабу армії до штабу дивізії, потім до штабу полку, далі до роти, а ротний, своєю чергою, послав цю недоторку в окопи.

Незговірливих дівчат чекала передова, зговірливі залишалися при штабах; незговірливі — недоїдали, гризли сухарі та виводили вошей, згідливі їли американську тушонку, носили чисту білизну і регулярно милися в лазні. Однак не варто дорікати тим військовослужбовцям,

що вимушено ставали фронтовими коханками. Деякі з них — такі, як Галина Москаленко,— пішли на фронт добровільно. Інші наділи форму після березневої (1942 року) постанови ДКО про масову мобілізацію жінок до всіх родів військ, а ще одна категорія потрапила до лав армії після 30 червня 1941 року, коли розпочалася мобілізація жінок до військ ППО, зв'язку, внутрішньої охорони, на риття окопів та будівництво доріг.

Нічого подібного в арміях союзних держав на той час не було, німці також уникали призову жінок. Тільки в СРСР жінки масово потрапляли до армії, нарівні з чоловіками служили в бойових підрозділах і брали безпосередню участь у бойових діях.

* * *

Наприкінці 1980-х років, коли почалася хвиля публікацій літератури, раніше забороненої політичною цензурою, мій колега Яків Призонт, ветеран-піхотинець, сержант розвідроты, також поділився зі мною спогадами:

«Літо 1942 року, хаотичний відступ. Ми заночували в окопі. Шестеро людей, серед нас — дівчина-санінструктор. Окоп затісний, спали на одному боці й по команді переверталися з боку на бік. Після одного з таких переворотів той, хто опинився за спиною дівчини, зґвалтував її.

— І вона не чинила опору? — спитав я.

— Ні. Бо була до смерті налякана. Відступ, усі озброєні, ніхто одне одного не знає. Боялася, напевно, що її вб'ють, якщо опиратиметься.

— І що сталося з нею далі?

— Не знаю. Наступного дня розривом снаряда тому, хто її зґвалтував, відірвало руку та ногу. Гадаю, він не вижив. А цю дівчину я більше не бачив. Відступ же безладний, кожен сам за себе...»

Подібний спогад наводить і Світлана Алексієвич:

«Виходили з оточення... Куди не кинемося — скрізь німці. Вирішуємо: вранці прориватимемося з боєм. Усе одно загинемо, то краще загинемо гідно. У бою. У нас було троє дівчат. Вони приходили вночі до кожного, хто міг... Не всі, звісно, були здатні. Нерви самі розумієте. Така річ... Кожен готувався померти... Вирвалися вранці одиниці... Мало... Ну, чоловік сім, а було п'ятдесят. Посікли німці кулеметами... Я згадую тих дівчат із вдячністю. Жодної зранку не залишилося серед живих...» [6].

В обох випадках вояки виходили з оточення. У першому медсестра була згвалтована випадковим попутником. Друга історія — про психологічний стан і спалах сексуальності, що став своєрідною захисною реакцією психіки людей, які стояли на порозі небуття. І добре розуміли: прорвуться крізь оточення лише кілька з них.

Останнє бажання приречених: в одних — цигарка, в інших — секс. Хтось хоче просто залишитися наодинці зі своїми думками і помолитися за близьких, хтось обирає алкогольний туман. На війні кожен день міг бути останнім. «До смерті чотири кроки», тож «війна все спише». Ці слова мали би стати моральною втіхою і для жертв, і для гвалтівників. Але саме вони згодом визначили поведінку багатьох радянських військових на території Німеччини, послуживши своєрідним дозволом на гвалтування та грабунки.

* * *

Розпад Радянського Союзу завдав тяжкого удару психіці тих ветеранів війни, яким пощастило дожити до початку дев'яностих. Деякі, не витримавши, навіть наклали на себе руки, інші виявилися більш стійкими до політичних та економічних змін і заговорили про те, про що мовчали протягом багатьох десятиліть.

Зі спогадів Ганни Соколової, яка у сімнадцятирічному віці стала курсанткою снайперської школи:

«Жодного кохання на війні не було. Тільки прості солдати до нас, дівчат, добре ставилися, ділилися останнім, а старші офіцери змушували з ними жити — начебто ми їхні фронтові дружини. [...] Більшість дівчат-снайперок потрапляли на передову цнотливими. Але в перші ж ночі їх "прописували" — запрошували випити з командирами і позбавляли невинності.

Хочеш жити в теплі та достатку — погодишся.

Якщо ж ні, то за твоє життя ніхто не поручиться...

Нас, дівчат, у підрозділі було всього двоє — решта мужики. Звісна річ, у чоловіків природа бере своє. У перший же день нас викликали до штабу: "Приставатимуть офіцери — відразу ж повідомляйте!". Куди там! Після цих слів ми з Клавкою сильно злякалися. Намагалися одна від одної не відходити. Через якийсь час під'їжджає до нас ад'ютант командира дивізії. Каже: вас обох викликає до себе генерал! Зібралися, поїхали, хоч і ніч надворі — а як відмовишся? Це ж наказ...

У командирській землянці сиділо двоє — генерал і полковник. Обидва задоволені, розчервонілі — за кілька годин до цього наші війська перейшли до чергового наступу.

Стіл накритий багато. Тут й американська тушонка, і варена картопля, і дефіцитний медичний спирт.

Поруч лежанка — одна на чотирьох.

Я схитрувала, вдала, що мені не можна сьогодні — мовляв, місячні почалися. Бог помилував, і мене відправили назад, а Клавочка залишилася бенкетувати...

Із генеральської вечірки вона повернулася під ранок. Тільки і мовила: “Не звинувачуй мене, Анюто, я з тим генералом пожила!” А в самої сльози, як горошини, по щоках...»

І ще одна історія зі спогадів Ганни Соколової. Після бою за нею ув’язався якийсь офіцер, розпалений фронтовими «ста грамами». Вона навтіки, він — за нею.

«Я побігла і зачепилася широкими снайперськими штанами за гілку. Ну, думаю, кінець мій настав — зараз він мене наздожене, і ніхто не допоможе. А потім і не доведеш, хто винний. І тут мене визволив із куца солдат, який проходив повз...»

За словами Соколової, найбільше у звільнених селах бешкетували і мародерствували командири.

Забуті дівчата

Самотні жінки, котрі повернулися із фронту, героїнями себе не відчували. Їх піддавали психологічним і моральним приниженням, незаслуженим докорам та образам — мовляв, вони були «офіцерськими підстілками» і взагалі потрапили до армії, щоби знайти там чоловіків для себе. Насправді ж, ніхто їх не питав, хочуть вони воювати чи ні, багато хто із цих жінок потрапив на передову не з власної волі, а через мобілізацію, від якої неможливо було ухилитися.

Згадана вище Ганна Соколова, повернувшись до рідного села, протягом місяця промучилася від нічних кошмарів — їй постійно снилася війна. Нарешті не витримала і поїхала до міста, де влаштувалася на ситцеву фабрику, на якій пропрацювала багато років. «От тільки щастя не було,— зазначала вона.— Мужики повернулися із фронту героями. А для жінок знаходилися інші слова... Хлопці обзивали нас по-різному... Щось на кшталт: “Чому давати нам не хочеш? Що, мабуть, на фронті з генералами солодше спалося?”»

Подібні спогади фронтовички записані Світланою Алексієвич:

«Я до Берліна з армією дійшла... Повернулась до свого села із двома орденами Слави та медалями. Пожила три дні, а на четвертий мама піднімає мене з ліжка і каже: “Донечко, я тобі зібрала вузлик. Іди! Іди собі кудись... У тебе ще дві молодші сестри підростають. Хто їх заміж візьме? Усі знають, що ти чотири роки була на фронті з чоловіками”» [7].

Що ж то за дикунські звичаї, через які мати була змушена виганяти з дому дочку, яка повернулася з війни із бойовими нагородами? І що ж то за країна, яка не спромоглася прихистити й обігріти жінок, котрі захищали її нарівні з чоловіками?

ППД

Абревіатура ППД — зневажливе скорочення від поняття «похідно--польові дружини», народилася на фронтах Другої світової. Цей «інститут» набув величезного поширення в діючій армії. ППД мали майже всі офіцери вищої та середньої ланки — проте рядові солдати не могли дозволити собі таку розкіш. Молодші офіцери, які перебували переважно на передовій, також були у цьому обмежені. По-справжньому сприятливі умови для функціонування «інституту» ППД були лише у другому ешелоні — при штабах, шпиталях та лазне--пральних ротах, де персонал був переважно жіночим. Зазначимо також, що шанс обзавестися «похідно-польовою дружиною» зростав із кожною наступною зірочкою на офіцерських погонах.

Прикладом для офіцерського корпусу, зазвичай, слугував генералітет, оскільки Сталін негласно дозволив вищому командному складу армії мати ППД. Генерали і старші офіцери обирали коханок із молодих дівчат, котрі служили при штабах друкарками й телефоністками, лікарками та медсестрами у шпиталях, а офіцерам середньої ланки, звиклим до окопного життя, діставалися снайперки та сан-інструкторки.

Така «ієрархія» склалася буквально з перших днів війни.

Цьому є вагомі підтвердження. Двадцять другого вересня 1941 року командувач Ленінградського фронту генерал армії Г. Жуков зажадав у тижневий термін видалити зі штабів і КП командирів дивізій і полків усіх жінок, котрі перебувають там під виглядом обслуговуючого персоналу, із якими «низка командирів, які втратили обличчя комуністів, просто співмешкають». Через два дні той самий Жуков направив керівництву 8-ї армії наказ, у якому констатував: «У штабі армії серед командирів частин і з'єднань розвинене пияцтво та розпуста». Далі заступник верховного головнокомандувача обіцяв підлеглим жорстокі покарання у випадку, якщо такий стан триватиме,

але це був той випадок, коли навіть найсуворіші накази ігнорувалися, а їх виконання саботувалося.

Наприкінці війни — першого лютого 1945 року — маршал Жуков надіслав записку, що була адресована командувачу 1-ї гвардійської танкової армії генерал-лейтенанту Катуківу і члену військової ради армії Попелю, наказавши вручити її особисто адресатам:

«Я маю доповіді особливо відповідальних людей (натяк на особливий відділ.— *Прим. авт.*) стосовно того, що т. Катуків виявляє цілковиту бездіяльність, армією не керує, відсиджується вдома з бабою, і що дівка, яка співмешкає з ним, заважає йому в роботі [...]».

Вимагаю:

1. Від кожного з вас дати мені правдиве персональне пояснення по суті справи;
2. негайно відправити від Катуківа жінку, і якщо це не буде зроблено, я накажу її вилучити звідти органам “Смерш”.
3. Катуківу зайнятися своєю справою» [8].

«Дівка», про яку так зневажливо згадував Жуков,— гвардії старшина медичної служби Катерина Красавцева (за першим чоловіком, розстріляним 1938 року,— Лебедєва), служила з Катуківим із 1941 року. Після війни вона стала законною дружиною командарма.

Але чи був бездоганим у цьому сенсі сам заступник верховного головнокомандувача, який надіслав цю принизливу записку командувачу танкової армії? Аж ніяк. Проте, як влучно сказано, те, що дозволено Юпітерові, не дозволено бику. Подібні вимоги не стосувалися таких персон, як Жуков, Василевський або Рокоссовський.

Зокрема, у велелюбного Рокоссовського протягом війни змінилося п’ять «бойових подруг» (не рахуючи одно- чи дворазових фронтових коханок).

Жуков, який залишив у тилу двох невінчаних дружин, котрі народили йому трьох дочок, настільки захопився новою ППД — молодшим лейтенантом медичної служби Лідією Захаровою, що вона супроводжувала його під час візиту до СРСР генерала Д. Ейзенгауера, головнокомандувача сил антигітлерівської коаліції в Європі.

Майбутній президент США під час перельоту літаком до Ленінграда неабияк повеселив оточення маршала, коли, не маючи уяви про справжній статус Захарової, запросив «подружжя Жукових» відвідати після війни Сполучені Штати.

Але чи тільки вона тішила маршала Жукова? За свідченнями ад'ютанта Жукова підполковника Сьомочкіна, пізніше заарештованого за відомою «трофейною справою», Жуков неодноразово під час війни усамітнювався «із різними жінками у службових приміщеннях, після чого нагороджував їх бойовими орденами».

Ось уривок покаяної пояснювальної записки Жукова секретареві ЦК ВКП(б) А. Жданову, датованої 12 січня 1948 року:

«Я підтверджую лише один факт — мої близькі стосунки з Лідією Захаровою. Але вона отримувала ордени та медалі не від мене особисто, а від командування фронту, нарівні з іншими членами команди, яка обслуговувала мене в роки війни... Я цілком усвідомлюю, що винен у тому, що був із нею пов'язаний і вона жила зі мною».

Але не маршалами єдиними: ППД мали командарми і начальники політвідділів, члени військових рад, комдіви і політруки дивізій, численні генерали — зокрема Єрьоменко, Черняховський, Власов. А що ж Сталін? Він дивився крізь пальці на любовні «подвиги» своїх генералів, а вони це знали і навіть пишалися цим.

Генерал-лейтенант Власов, командувач 2-ї ударної армії та за сумісництвом заступник командувача Волховського фронту, перед тим, як у липні 1942 року опинитися в німецькому полоні, закидав ніжними листами двох жінок: законну дружину Ганну Власову і своєю ППД — воєнлікаря Агнесу Подмазенко. У лютому 1942-го Агнесу евакуювали в тил — народжувати дитину від командувача армії. З її від'їздом продовжилися любовні подвиги героя оборони Москви, обласканого Сталіним. Наступною ППД невгамовного генерал-лейтенанта стала кухарка Марія Воронова. Разом із нею він і потрапив у полон (обох здав староста села Туховежі, до якого Власов, переодягнутий у цивільне, попросився на ночівлю).

Не пощастило генеральським дружинам. Обидві — ті, що народили від нього дітей, після переходу Власова на бік німців були заарештовані

НКВС і відбули в таборах вісім і п'ять років відповідно, після чого були заслані на поселення. Агнеса Подмазенко була реабілітована 1987 року, а Ганна Власова (законна дружина) — лише 1992 року, коли СРСР перестав існувати.

Адже все могло статися інакше, якби генерал-лейтенант не потрапив у полон і не погодився співпрацювати з німецьким командуванням. Він міг би, наприклад, як генерал Григорій Кулик, вийти з оточення до своїх у селянському одязі і без документів, а наприкінці війни, як і Рокоссовський, стати маршалом, двічі героєм Радянського Союзу й кавалером ордена «Перемога». І його численні дружини були би щасливі, їхні дачі ломилися би від німецьких трофеїв, і це примирило б їх із дійсністю та між собою. Щоправда, маршал Кулик після першої ж післявоєнної «чистки» вищого командного складу був позбавлений посади і 1950 року розстріляний.

Залишається додати, що наприкінці Другої світової генерал Власов відсвяткував у Карлсбаді весілля з Адель Білленберг, удовою офіцера СС.

* * *

У чому, власне, можна звинуватити «фронтових дружин»?

Потрапивши в надскрутні фронтові умови, ці жінки намагалися хоч якось покращити власне життя — хай і за рахунок «опіки» з боку впливових офіцерів. Нам відомі поодинокі випадки щирого кохання, але найчастіше це були намагання покращити власний стан за рахунок зв'язку з матеріально забезпеченим генералом. Дехто розумів, що будь-який опір призведе лише до погіршення і без того тяжких умов, а було й багато таких, що шукали порятунку у вагітності, оскільки на той час аборти в СРСР були заборонені, а вагітність створювала можливість демобілізації з діючої армії.

Однак і цю лазівку було скасовано указом президії Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 року. У ньому йшлося про те, що «тільки зареєстрований шлюб породжує права та обов'язки подружжя». Тобто фронтовики, які мали ППД, звільнялися від відповідальності

за народжених ними дітей і не мали сплачувати аліменти на їхнє утримання.

То був жорстокий удар. Попереднє сімейне законодавство, прийняте 1926 року, прирівнювало фактичний шлюб до юридично оформленого. А з появою нового указу діти, народжені у громадянському шлюбі (незареєстрованому), втрачали будь-яку підтримку з боку батьків.

* * *

Деякі політпрацівники намагалися протистояти моральному розкладу в армії. Двадцять п'ятого листопада 1943 року виконувач обов'язків начальника політуправління Ленінградського фронту генерал-майор Холостов доповів командувачу фронту генералу армії В. Говорову і члену військової ради генерал-лейтенанту Ф. Кузнєцову про факти побутового розкладання старших офіцерів 86-ї стрілецької дивізії. У доповідній записці підкреслювалося, що всі командири стрілецьких та артилерійських полків, начальник контррозвідки «Смерш» і заступник командира дивізії обзавелися тимчасовими дружинами. Голова військового трибуналу дивізії «одружився» тричі, начальник штабу співмешкав із п'ятою ППД, сам комдив — із 19-річною дівчиною, яка завагітніла від нього, а начальник розвідки штабу дивізіїдесь підхопив венеричну хворобу і заразив нею тимчасову дружину [9].

Жодних наслідків доповідна не мала. Її просто сховали в сейф, зберігаючи на майбутнє — стане в пригоді у випадку «відкриття справи».

Подібна ситуація спостерігалася майже у всіх військових підрозділах. Незахищеними виявилися навіть жіночі бойові частини. У листопаді 1942 року за особистою вказівкою Сталіна почалося формування першої окремої жіночої добровольчої стрілецької бригади (ОЖДСБр) чисельністю сім тисяч осіб, що складалася переважно з 19–20-річних дівчат. Проте воювати дівчатам довелося переважно зі співвітчизниками — на жіночу бригаду буквально накиннулися командири-інструктори, і в її лавах почалися «небойові втрати»: у січні, через два місяці від початку формування, п'ятдесят вісім

«бійців» були демобілізовані через вагітність. Із грудня до лютого, не витримавши «тягот армійської служби», із бригади дезертирували шістдесят дівчат — двох утікачок, котрі відмовилися виконувати свій «громадянський обов'язок», у січні 1943-го навіть присудили до розстрілу. Охочих потрапити під трибунал відчутно поменшало, проте щомісяця близько ста дівчат вирушали в тил — покращувати демографічну статистику.

Улітку 1944 року бригаду, що так і не потрапила на фронт, розформували. Жінок, які залишалися боєздатними, розподілили по інших підрозділах.

В арміях інших країн, у тому числі як гітлерівської, так і анти-гітлерівської коаліцій, аби уникнути проявів насильства над цивільним населенням, функціонували солдатські та офіцерські борделі (докладніше про це див. частини III та IV цієї книжки). Однак у Червоній армії з ідеологічних міркувань їх бути не могло, тому ця проблема в кожному окремому випадку вирішувалася індивідуально. Деся за взаємною згодою, деся під примусом, деся — заради покращення побутових умов.

Ставка та верховний головнокомандувач були добре поінформовані про нестатутні стосунки в армії та справжнє полювання на жінок, що тривало у бойових частинах, але заплющували на нього очі, надаючи своєрідну індульгенцію офіцерському корпусу. Водночас рядовим солдатам це було суворо заборонено. Тож їм довелося чекати, коли Червона армія перетне державний кордон. Багато хто з них сприйняв заклики політруків до помсти ворогові як дозвіл на мародерство, грабування та гвалтування всіх без винятку іноземок і переміщених осіб, серед яких було чимало українок-остарбайтерок.

Переміщені особи

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

Про автора

Рафаель Гругман, американо-український письменник і публіцист, народився в Одесі 16 жовтня 1948 року. У Нью-Йорку працював в компанії IBM, викладав у коледжі.

Автор 20 художніх та історико-публіцистичних книжок, виданих в Україні, США та Ізраїлі — відповідно українською, російською та англійською мовами. Серед них, зокрема, «Завещание Мазепы, князя Священной Римской империи, открывшееся в Одессе праправнуку Бонапарта», «Боря, выйди с моря — 2. Одесские рассказы», «Жаботинский и Бен-Гурион: правый и левый полюса Израиля», «Nontraditional Love», «The Messiah Who Might Have Been. I Was Churchill's Mistress».

У книжці «Боря, выйди с моря», що побачила світ в Одесі 1995 року, в оповіданні «31 серпня», написаному в жанрі магічного реалізму, письменник передбачив російсько-українську війну, бомбардування Києва та Одеси, а також ультиматум Росії, у якому та зажадала від України повернути Крим. Автор вважав маренням ці немислимі на той час візії, що майже проти його волі вихлюпнулися на папір, і довго вагався, чи включати це оповідання до складу книжки.

Тридцятого березня 2020 року у виступах на радіо Чикаго та «RadioNVC», а також 2 квітня в інтернетвиданні «Континент» Рафаель Гругман передбачив третій розпад Російської імперії: зокрема те, що мусульманські регіони Кавказу — Чечня і Дагестан, а також, можливо, Татарстан і Башкортостан відокремляться від РФ, Калініградська область повернеться до Німеччини, Курильські острови — до Японії, а Карелія — до Фінляндії. Також він нагадав слухачам, як за підсумками Польсько-радянської війни 1919–1921 років і Ризьким договором 1921 року радянська Росія сплатила репарації Польщі за півтора століття окупації, так само й сучасна російсько-українська

КУПИТИ